

ישראל בין הים למדבר מסע לאורך הבקע סורי אפריקאי חלק ב'

ארץ ישראל היא מסדרון, וכל מי שחי בה חי מסדרון.
מה פירוש לחיות בין הים התיכון למדבר?
מנין הגיעו לכאן אבותינו הקדמונים, ומדוע הגיעו דווקא לכאן?

אם ברצוננו להבין את ההיסטוריה, עלינו לרדת לחקרה של הגיאוגרפיה שעליה צמחה אותה היסטוריה.
הגיאוגרפיה ההיסטורית של ארץ ישראל מתחילה בבקע הסורי-אפריקני.

מסדרון צר, בין הים ובין המדבר. מסדרון שאינו אלא מעבר, לכאורה, בין הציוויליזציה הגדולה של הדרום אל הציוויליזציות הגדולות שבצפון, ולהיפך; מעבר שבו צועדים חילות הדרום לכבוש את הצפון, ובו צועדים חילות הצפון לכבוש את הדרום.

החיים במסדרון אינם אלא חיים במסדרון. אותם אלו החיים במסדרון חייבים לפתח תכונות מסוימות כדי לשרוד, ותכונות אלו חייבות להתבטא בזהות, ואלו התכונות אשר במסגרתן נהפכת הזהות לתרבות.

משהו בחיי המסדרון - כאשר האדם והחברה והזהות והתרבות הם המסדרון שאותו רומס הכובש מדרום בדרכו אל הצפון ולהיפך - מזכיר את העשב הנמוך, הנרמס ברגלי העדרים השועטים בו, אך שב ומתיישר כשוך השעטה.

ב-4,000 שנות היסטוריה עברית-יהודית-ישראלית התקיימה ישות עברית עצמאית בארץ ישראל רק בפרקי זמן קצרים מאוד, מעין הבהובים.
ועם זאת:

בזה המסדרון הצר, בתקופה המשתרעת מימי האבות ועד לחתימת המשנה, **נוצר המסד הרוחני של הדתות המונותאיסטיות הגדולות**. כאן, במסדרון הקטן והצר, נולדה האמונה הגדולה, נולדה הכפירה, נולד המשיח ונולד חזון אחרית הימים שאולי כולנו חצינו ברגע זה את מפתנם.
כאן נולד חזון אחרית הימים: **"לא יישא גוי אל גוי חרב, ולא ילמדון עוד מלחמה"**.

אי-אפשר ולא ניתן להבין את היצירה הייחודית שנוצרה בחבל ארץ צר זה ללא ההבנה של הנתונים הגיאוגרפיים, מהם בהכרח נגזרת ההיסטוריה.

האל האחד, תורת המוסר, עשרת הדיברות והנבואה נולדו במסדרון הצר הזה וממנו התפשטו, כמו אדוות מעגליות, אל האנושות כולה.

מאחר ומדובר על יריעה רחבה המשתרעת על פני מספר רבדים, ומאחר והתשתית להעברת המידע מוגבל (7 עד 9 עמודים ..) החלטתי לצמצם כל המסע הפיסי ומסע הידע לארבעה מאמרים.

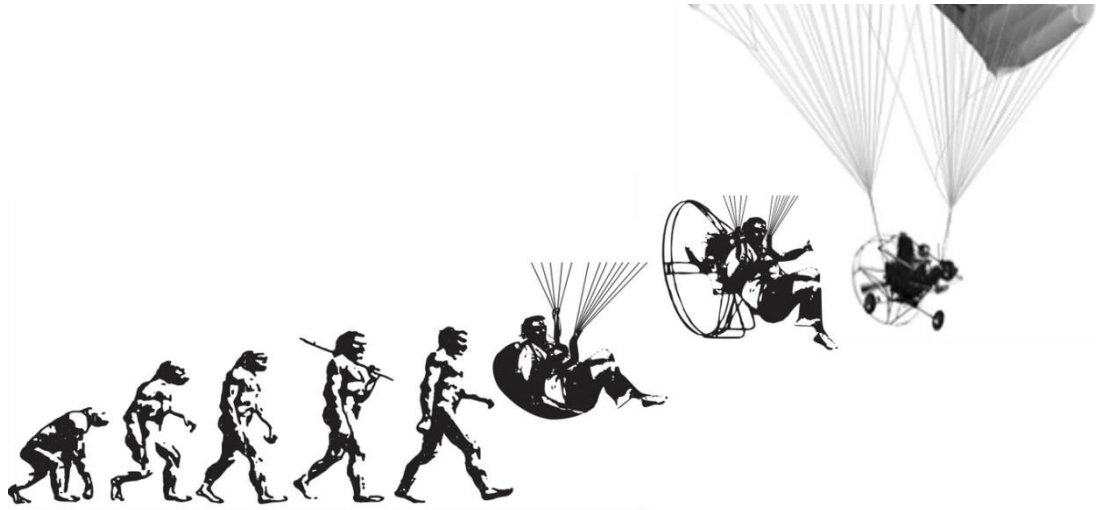
בכל מאמר ניגע בנושא ראשי ובנושא משני.

מאמרנו השני מתחיל בהיווצרות האנושות: מה גרם לקוף הקדמון לרדת מהעץ? היכן באמת התחילה התרבות האנושית? היכן הצית האדם לראשונה אש והפיץ את התובנה לעולם? ומה הקשר של זה לבקע הסורי אפריקאי? הנושא השני מספר על העיר יריחו, העיר הראשונה בעולם ומרחיב אודות **רחב**, אחת מארבע הנשים היפות ביותר בהיסטוריה!!!

הפרה היסטוריה של ארץ ישראל

ממחקר בן 120 שנה לערך, נלמד כי חלק משמעותי מן ההיסטוריה האנושית התפתח בארץ ישראל: כאן הייתה המקום הראשון מחוץ לאפריקה, אליו הגיע האדם הקדמון; כאן התפתח האדם המודרני, החקלאות הראשונה, כאן בייתו לראשונה בעלי חיים וכאן אף נוצרה העיר הראשונה.

מאמר ראשון בסדרה בת ארבעה.

אנשי האגם

המקום - אפריקה, הזמן - לפני 15 מיליון שנה. רק כמה מיליון שנים חלפו מאז שבה והתנגשה היבשת עם אירואסיה, התנגשות תולדת תנועת הלוחות הענקיים שעל פני כדור הארץ, אותם לוחות עליהם צפות היבשות. באותה העת, נופיה של אפריקה היו שונים מאד מאלה של ימינו: הרמות של קניה ואתיופיה כלל לא היו קיימות, ומרבד היערות, המגיע כיום אל קצהו ממערב לעמק השבר הסורי-אפריקאי, נמתח אז עד לאוקיינוס ההודי. רוב שטחה של אפריקה המערבית והמזרחית כוסה ביערות וחורשים, אך הכוחות הגיאולוגיים שדחקו את היבשת אל עבר אירואסיה המשיכו לפעול, ועתידים היו להתחיל לקרוע את היבשת לגזרים, לאורך עמק השבר הגדול.

צמיחתן של שתי נפיחויות עצומות – האחת בקניה, והשנייה באתיופיה שינו את הגיאולוגיה במהירות. נביעות של לבה מותכת ממעמקי כדור הארץ העלו את פני השטח לגובה של כאלף מטרים ויותר, ויצרו את שתי הרמות שבארצות אלו. קרום כדור הארץ כרע תחת הלחץ העצום שעה שנדחק מעלה מעלה; הנפיחויות נקרעו, מה שיצר את הסימנים הברורים הראשונים לעמק השבר הגדול, כפי שאנו מכירים אותו כיום.

כאתר גיאולוגי, אין כיום מתחרים לשבר האפריקאי. ובתור זעזוע אקלימי חשוב בעבר, הוא היה מדהים לא פחות. יערות אפריקה המזרחית קמלו, והותירו מאחוריהם מעשה פסיפס של סוונה עוברית (שטח פתוח) וחורשים. דילול יערות מזרח אפריקה כתוצאה מהולדת הרמות היווה שינוי אקולוגי בקנה מידה עצום. מדובר אפוא באזור יוצא מגדר הרגיל. היווצרות תשלובת האקולוגיות הזו, שעה שהרמות התנפחות ונסדקו, סיפקה לבעלי החיים במקום גיוון חריג של אזורי מחיה. אפשר שהדבר מילא תפקיד חשוב בהאצת קצב התפתחותם של אבותינו האנושיים במזרח אפריקה.

אם נבקר בעיני רוחנו בכמה מחלקיו של השבר האפריקאי ובמקומות אחרים נוכל להבין זאת היטב. המשקעים של אגם עתיק, שאינו קיים עוד, באולדובאי שבטנזניה מגיעים לעובי של מאה מטר למרבה המזל, נחל עונתי הזורם בימינו פילס לו דרך מטה בכיוונם, וחשף לאורך ערוץ של 40 ק"מ תיעוד אנכי של העבר. באתר "חדר" (שם התגלה השלד המאובן המדהים המכונה "לוסי")

תנועות האדמה המאפיינות את השבר האפריקאי מילאו תפקיד מרכזי בהיווצרות סדרה של אגמים עתיקים לאורך אתיופיה, קניה וטנזניה. אגמים אלו, קסמו בוודאי לאבותינו הקדמונים וקרוביהם, ונדמו להם כמקומות מחיה מצודדים. לפני כ-50 מיליון שנים הופיעו הקופים; לפני כ-30 מיליון שנים הופיעו באפריקה הצפונית קופי-האדם הראשונים; לפני כ-20 מיליון שנה, חלו שינויים אקלימיים באזור הטרופי של העולם הישן. האקלים הלך והתקרר והפך לעונתי. כתוצאה מכך, החלו יערות העד להתכווץ ובמקביל חלה התרוממות גיאולוגית שיצרה את הרמה הגבוהה במזרח אפריקה (קניה-אתיופיה), ואתה את השבר הסורי-אפריקאי. הרמה המזרחית הגבוהה גרמה לצל-גשמים במזרח, מצב שהגביר את היובש וצמצם את היער. תהליך הסוואניזציה יצר תשבץ של יער-עד, יער פתוח וסוואנה פתוחה של דגניים, בית הגידול הטבעי של קופי-האדם. לפני כ-7 מיליון שנים חלה ברחבי העולם ירידה בטמפרטורה. שטח הסוואנות גדל והכחדת הפרימטים (פרימט = בעל בוהן נגדית אליה שייכים הקופים הגדולים ואנו) גברה באירופה ובאסיה. בסוואנות האפריקניות נפתחה גומחה אקולוגית חדשה עשירה בדגניים שעודדה אבולוציה של יונקים אוכלי עשב קשה. יתכן שבתקופה זו חל הפיצול בין קופי-האדם ושושלת האדם. ההומינידים הראשונים דמו לקופי-אדם בכך שהלכו על שתיים וחיו ביער הפתוח, אך עדיין לא בסוואנה הפתוחה. לפני כ-3 מיליון שנים חלה הרעה נוספת

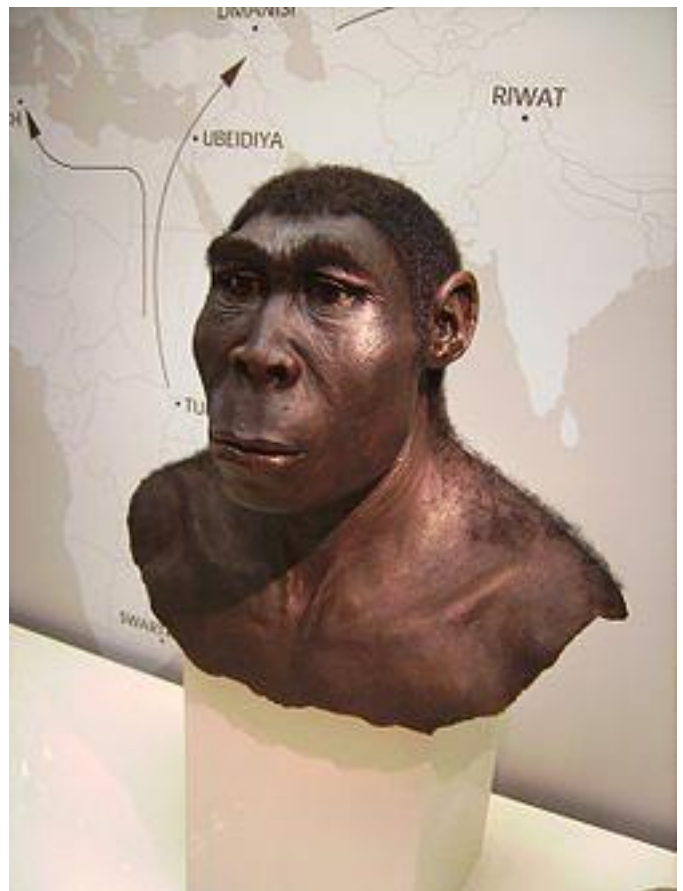
באקלים, והחלה אבולוציה נמרצת של חיות הסוואנה הפתוחה. לפי השקפה אחת, הייתה זו גם התקופה של אבולוציה דינמית בקרב ההומינידים והיווצרות הסוג אדם (Homo). האבולוציה של האדם קשורה, אם כן, באופן הדוק לשינויים גיאולוגיים ואקלימיים. ייתכן שלולא התרחבות הסוואנות והשינויים האקולוגיים שנתלווה אליהם, היינו עדיין חיים היום כקופי-אדם על העצים ביער, וכל אבולוציית התרבות האנושית לא הייתה מתרחשת.

האדם - חוליה בשרשרת האבולוציונית

התפצלות האדם מקופי-האדם חלה כנראה באפריקה, בה הופיעו לפני כ-5 מיליון שנה, קופי-אדם זקופים קדומים המכונים אוסטרלופיתקים. העתיק בהם הוא ה"אוסטרלופיתקוס אפרנסיס" (Australopithecus afarensis) שגילו כ-3.75 מיליון שנים, והוא נחשב על-ידי רבים כמקור השושלת האנושית - ממנו התפתח הסוג אדם (Homo). האוסטרלופיתקים הלכו זקופים, נפח מוחם היה כ-500 סמ"ק, והם דמו לקופי-האדם יותר מאשר להומינידים מאוחרים יותר. שלדם מעיד עדיין על טיפוס על עצים למציאת מזון או מחסה. הליכתו של אוסטרלופיתקוס אפרנסיס שנתגלה באתיופיה ובטנזניה הייתה זקופה והאוסטרלופיתקים חיו ונעו זקופים בסוואנה הפתוחה. מזונם היה בעיקר צמחוני והמבנה החברתי שלהם כלל כנראה קבוצות קטנות של זכרים, מספר נקבות וצאצאיהן. מכאן ואילך התמונה ברורה: ראשית, מוצא האדם הוא אכן מאפריקה. שנית, קודם הופיע ההליכה הזקופה, ורק אח"כ, ובלי קשר אליה, הגיעה העלייה בנפח המוח אצל חלק מהיצורים. אותם יצורים ראשונים בהם אנו רואים עלייה בנפח המוח, נקראים "הומו הביליס" (אדם מסוגל). הם חיו לפני כ-2.5 מיליון שנה והיה להם נפח מוח של כ-700 סמ"ק, זאת אומרת, מעט יותר משל האוסטרלופיתקים. המסקנה שהם היו חכמים מהם באה מכך שבפעם הראשונה אנו מוצאים כלי אבן. כלים פשוטים ופרימיטיביים, אך ללא ספק כלים שעזרו בפשיטת עור של חיה או פיצוח עצמות. לא ברור אם יצורים אלה צדו או אכלו נבלות, אך אין ספק שהם אכלו בשר ועשו שימוש בכלים. יצורים אלו, כמו כל קודמיהם היו מוגבלים בתפוצתם הגיאוגרפית - הם לא יצאו מאפריקה.

היציאה מאפריקה

היצור הראשון שיצא מאפריקה לפני כ-1.8 מיליון שנה ונקרא "הומו ארקטוס", נדד לאסיה ולאירופה ושרד כמיליון שנים, ללא שינויים מרחיקי לכת. המקום הראשון אליו הגיע היה ישראל. שרידים מלפני 1.4 מיליון שנים התגלו באזור אתר עובדיה וכן בעוד מספר רב של אתרים לאורך השבר העובר בארצנו- אתר גשר בנות יעקב, אתר אוהלו ואתר עין עדות ראשונה לביות בע"ח נמצא בארץ. הומו ארקטוס היה נפוץ על פני כל העולם הישן. הוא ידע להשתמש באש, המצאה שהקלה עליו לשרוד, אך גם שינתה את שרשרת המזון. האש העניקה לאדם יתרון אדיר לעומת בעלי החיים האחרים, בכמה תחומים: ראשית, היא חיממה את האדם ופָּשְׂרָה לו להתגורר גם במקומות קרים יותר- כך החל האדם לנדוד מאזור קו המְשָׁה הַחֲמִים לְעֵבֶר אִירוּפָּה וְאַסְיָה. שנית, האש סייעה לאדם להפחיד את בעלי החיים האחרים, שֶׁהִתְחַרְוּ עִמּוֹ על מקורות המזון השונים. התפתחות מיני האדם כהומו ארקטוס הִקְנִתָה לו כבר אז מעמד בכיר בשרשרת המזון, עובדה שביססה את מעמדו כטורף-על. יחד עם מציאת האש התפתח מוחו של האדם וכתוצאה מכך גם הַאִינְטֵלִיגֵנְצְיָה שלו. הוא הִחֵל לִפְתַח כִּלִּים מְשׁוּכְלָלִים שהקלו עליו בְּחַיֵּי הַיּוֹמִיּוֹם. לְמִשֶׁל, בְּכֵדֵי לְצוּד מְמוֹתוֹת עֲנָקִיּוֹת הַכִּין הָאָדָם הַקְדָּמוֹן מִלְכּוּדֵת עֲנָקִיּוֹת וְכִיסָה אוֹתָהּ בְּעֵלִים יְבִשִׁים. דוֹגְמָה נּוֹסֶפֶת הִיא רְדֵיִת הַדְּבִשׁ. בְּכֵדֵי

להשיג דבש, האדם הקדמון הצית אש מתחת לכוורות הדבורים וכיסה את המדורה בעלים יבשים.

אולם כל סימני תרבות לא נמצאו אצל ההומו ארקטוס – לא ציור במערה, לא שרטוט על אבן ולא קבורה של המתים. הומו ארקטוס חי זמן רב כמין, ונכחד סופית לפני 300,000 שנים.

הנאנדרתלים

חלפו יותר ממיליון שנה עד הסימן הראשון לתרבות – זה קרה עם הקבוצה הקרובה לנו ביותר, מעין "אחים" שלנו – הנאנדרתלים, או בשמם המדעי הומו נאנדרתלנסיס. הנאנדרתל הראשון שהתקבל כמין שונה ממין האדם היה הנאנדרתל מעמק הנאנדר אשר בגרמניה, ועל שמו קרוי המין "נאנדרתל". כיום אנו יודעים כי הנאנדרתלים דמו לנו בתכונות רבות, ונראו כמעט כמונו. אנו יודעים שהכלים שהם עשו נעשו בטכניקה מסובכת, הם קברו את מתיהם, וטפלו בפצועים. הנאנדרתלים חיו בעיקר באירופה אבל הגיעו גם עד צפון עיראק, והגבול הדרומי שלהם היה כאן, בישראל, במערות הכרמל. במערות אלו חיו שלוש תרבויות שונות, דבר שאין לו אח ורע בעולם!

הנאנדרתלים היו מין שונה. הבדלים קטנים אך משמעותיים הקיימים בין השלד שלנו לשלד שלהם מוכיחים זאת. קיים דמיון רב בין שני המינים, אולם ישנו מאפיין אחד שעד היום לא נתגלה אצל הנאנדרתלים- **אומנות**. זו ידועה רק אצל מין אחד ויחיד, **האדם הנבון** – הומו ספיינס.

אנו, האדם הנבון, יצאנו מאפריקה לפני כ- 150,000 שנים, וזאת אנו יודעים על פי ממצאים מועטים, בעיקר מדרום אפריקה ועל פי ההבדלים הגנטיים בין קבוצות שונות של המין האנושי. הבדלים אלו הם קטנים מאוד אולם מספיקים בכדי ללמד אותנו שני דברים חשובים: האחד- ישנו מספר גדול של קבוצות אנושיות; ומנגד- כולנו נוצרנו מאותה קבוצה אפריקאית אחת, ולכן כולנו אותו מין; הדם של כל בני האדם הוא אותו דם. **"Color is only skin deep"**. עומק הצבע הוא רק כעומק העור. צבע העור של בני האדם נקבע על ידי כמות של פיגמנט העור - מלנין. ככול שכמות המלנין גבוהה יותר, כך צבע העור יהיה כהה יותר. למלנין תפקיד חשוב בהגנה על שכבת העור מפני קרני השמש, אך כמות גדולה מידי ממנו מונעת ספיגה של קרני שמש, דבר הגורם לחוסר ויטמין D, המוביל לרככת בעצמות. כאשר המין האנושי החל להתפשט ברחבי העולם (לאחר האירוע של מגדל בבל...), הם נתקלו באזורי אקלים שונים. נטייתם של בעלי העור הבהיר לסרטן עור, חיסלה אותם באזורים החמים של אפריקה ואוסטרליה. באזורים קרים יותר (כמו אירופה), המחסור בשמש והרככת גרמו לגוויעתם של כהי העור. באזורים הארקטיים, הקרינה החזקה לא השאירה סיכוי רב לבעלי העור הבהיר, אבל בעלי העור הכהה הצליחו להתגבר על המחסור בשמש על ידי קבלת ויטמין D משומן כלבי הים והליווייתנים. פירוד ובידוד זה של מאגר הגנים גרמו לכך שחלקים שונים ממאגר הגנים אבדו לאוכלוסיות מסוימות. אבל, המקור הוא אחד- **כהים ובהירים, גבוהים ונמוכים, כולנו משפחה אחת!**

במהלך היציאה השארנו את חותמנו בעולם, וכך אנו עושים עד היום. הממצא העתיק והשלם ביותר של אדם מודרני, הזהה בכל התכונות המורפולוגיות שלו לנו, נמצא כאן בישראל במערת "קפזה" הנמצאת ליד נצרת. גיל הגולגולת – 92,000 שנה.

מוצא האדם המודרני

המשך התפתחות הגזע האנושי מן ההומו ארקטוס עד לאדם המודרני שנוי במחלוקת. ההשערה שהייתה מקובלת עד לאחרונה תמכה במוצא רב-אזורי של האדם המודרני: צאצאי הומו ארקטוס נדדו מאפריקה צפונה ועברו אבולוציה מקבילה במקומות רבים בעולם. לפי גישה זו, האדם המודרני הוא צאצא של אוכלוסיות קדומות של הומו ארקטוס ברחבי העולם. 100 אלף שנה מאוחר יותר עזב האדם המודרני את אפריקה ונדד למזרח התיכון ולאירופה, שהייתה מאוכלסת כאותה עת באדם הניאנדרתלי.

ההשערה המקובלת גרסה כי האדם הניאנדרתלי התפתח באירופה מאוכלוסיות קדומות של הומו ארקטוס, וממנו התפתח האדם המודרני בן-זמננו. ממצאים פליאונטולוגיים שנתגלו בשנים האחרונות בישראל ליד נצרת, שרידים של אדם מודרני שגילו נאמד ב-92,000 שנה, השונה מן האדם המודרני בן-זמננו. מספר שנים אח"כ נחשף במערת כבארה שבכרמל שלד אדם ניאנדרטלי שתוארך כבן 60,000 שנה. תגליות אלה מלמדות כי האדם המודרני קדם במזרח התיכון לאדם הניאנדרתלי.

ממצאי המערות בארצנו, מאפשרים ל"שחזר" את ההיסטוריה של האדם המודרני. לפי אלה מוצא האדם המודרני באפריקה לפני כ-200-300 אלף שנים.

לפני כ-100 אלף שנה נדד צפונה - למזרח הקרוב, תוך דחיקת אוכלוסיות שעמדו בדרכו. היה זה הטיפוס הקדום של האדם המודרני - הטיפוס הארכאי, ששרידיו נתגלו במערת הקפיצה. באירופה התפתח בתקופת הקרח האחרונה האדם הניאנדרתלי, שנדד למזרח התיכון עם התפשטות הקרחונים, ושם חי במקביל לאדם הנבון הארכאי, ללא התערבות גנטית ביניהם, עד שנכחד לפני כ-45,000 שנה ללא נגזרות אבולוציוניות.

לפני כ-40,000 שנה הופיע באירופה טיפוס חדש של אדם מודרני - הוא האדם הנבון המודרני - הרחוק מבחינה אנטומית ותרבותית מן האדם הנבון הארכאי שנמצא במערת הקפיצה. הסיבה להתפתחות הדינמית באבולוציית האדם עדיין סתומה, אך נראה כי השפה הייתה הגורם המרכזי; ישנן סברות כי המילים הראשונות שהגה אדם הקדמון הן עדיין בשימוש. אחת ההשערות המעניינות טוענת כי בשפת האדם הקדמון הזו היו מילים קצרות יותר, בנות הברה או שתיים בלבד: ראשית, על פי ההיגיון אם נבוא להמציא שפה חדשה לא נתחיל להמציא מילים ארוכות כי אין בזה צורך: אב, אח, אם, דם, יד וכו'. סביר להניח כי המילים הבסיסיות הללו הן העתיקות ביותר בעברית, ולא במקרה הן בנות הברה אחת בלבד (נו עכשיו אנו יודעים כי האדם הקדמון גם דיבר עברית...)

מימוש הפוטנציאל האדיר המצוי בשפה כמכשיר תקשורת היה כנראה הבסיס להתפתחות התרבות כולה. אחד משלבי האבולוציה התרבותית המשמעותיים ביותר בתולדות האדם, היה המעבר מכלכלה המתבססת על נוודות, צייד וליקוט מזון, לכלכלה הבנויה על יישובי-קבע, ביות צמחים ובעלי-חיים וייצור מזון. מעבר זה, שהביא להתפתחות המורכבת של הציוויליזציות הגדולות, חל בעולם הישן לפני כ-12,000-10,000 שנים ובעולם החדש כמה אלפי שנים מאוחר יותר.

המעבר מצייד וליקוט לחקלאות חל בהדרגה ובמקביל ביישובים שונים. המחקר הקדם-היסטורי-ארכיאולוגי בשלושים השנים האחרונות חשף שפע ממצאים המעידים על המזרח התיכון כמוצא החקלאות בעולם הישן והתפשטותה משם לאירופה, לאסיה ולאפריקה. מקור המינים החקלאיים כלל מיני-בר של שעורה, חיטה, שיפון, אפונים, עדשים ופשתה; העז והכבש היו מקור בעלי-החיים. כמה אלפי שנים מאוחר יותר, בתקופה הכלקוליתית, בויתו במזרח התיכון עצי-פרי, ביניהם הזית, הגפן, התאנה, התמר, הרימון והשקד, ואף בעלי-חיים כמו בקר וחזירים.

העיר הראשונה בעולם, עיר התמרים (סיפור על זונה נערצת)

בסוף האלף התשיעי לפני הספירה נוסד הישוב הראשון ביריחו. "תופעת יריחו" היא תופעה ייחודית ויוצאת דופן בכל העולם ותרבות שלמה קיבלה את הכינוי "תרבות יריחו", על שם התרבות המיוחדת שהתקיימה כאן. ישוב זה התקיים בכל שטח תל יריחו וגרו בו כ-2,000 איש. בישוב נמצאה חומה אדירה ומגדל אבן עצום בקוטר של 9 מטר והוא נשתמר עד לגובה של 8 מטר. בשל חומה זו כונתה העיר יריחו "העיר הקדומה ביותר בעולם". כיום מרבית החוקרים קושרים את החומה עם הגנה מפני שיטפונות ולא מפני "אויב מדומה". בחפירות שנערכו בתל יריחו הוברר, כי 23 ערים נבנו ונהרסו חליפות. כיצד אפשר להסביר את העובדה, שעיר קדומה כל כך קמה דווקא במקום זה, ושמראשיתה הייתה מוקפת חומה חזקה?

בראש וראשונה גרם לכך, אולי, הניגוד החריף בין השממה רחבת הידיים מזה לבין נווה המדבר הפורה והמצומצם בהיקפו מזה. נודדי המדבר חמדו את הנווה לשיבתם והשתדלו להפכו למשכן קבע, שכן מצאו בו מים בשפע. שטחי הנווה לא היו חשופים להצפות תדירות כמו גדות הפרת והחידקל או הנילוס. הטמפרטורה הממוצעת הגבוהה סייעה להתפתחות גידולים שונים ולפיתוח חקלאות. כדי להתגונן מפני גלים נוספים של בני המדבר, נאלצו יושבי המקום (שהם עצמם היו בעבר נוודים), להקים לעצמם כבר בשחר ההיסטוריה האנושית מסגרת חברתית ארגונית מוצקה וחומות בצורות. בתוקף נסיבות אלה קמה העיר במקום זה.

בסיפורי התורה לא נזכרה יריחו - לא בסיפורי האבות, לא בסיפורים על שבטי ישראל בעבר הירדן המזרחי ולא בסיפור על לוט הבוחר לעצמו את כל כנר הירדן עד צוער (בראשי י"ג). רק פעם אחת נפקדה יריחו העיר בתורה (בהבדל מאזור ירדן יריחו), וזאת בקשר לעליית משה להר נבו. כשעולה משה ההרה לראות את גבולות הארץ, נפרש לפניו אזור יריחו. "ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני יריחו" (דברים לד, א). משם הוא צופה על תחומי הארץ שלעתיד לבוא : מהמקום שעמד בו משה בראש הפסגה (ראס סיאעיה בימינו) נפרש אמנם מראה מרהיב על פני הארץ עד לגלעד וליהודה ולאפרים , אך בעיקר נראה בבירור אזור ים המלח מהצפון ועד הדרום ובמיוחד אזור יריחו .

הכיבוש בימי יהושע

יריחו הייתה העיר הראשונה ממערב לירדן שנכבשה ע"י בני ישראל. יהושע שולח את המרגלים בחשאי: "וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בְּנֵי-נֹוֹן מִן הַשְּׁטִיִּים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְלִים חָרָשׁ לֵאמֹר: "לָכוּ רְאוּ אֶת הָאָרֶץ, וְאֶת יְרִיחוֹ..."' (יהושע ב', א) המרגלים של יהושע מקבלים הוראות קצרות: "לכו ראו את הארץ ואת יריחו". זוהי שליחות קצרה, לשלושה ימים בלבד. אין למרגלים זמן להתעכב: העם כבר קיבל את הפקודה להתכונן למעבר הירדן בעוד שלושה ימים. **המרגלים לא יקבעו אם נכנסים לארץ אם לא.** הם רק ביאו מעט מידע. המרגלים הולכים ליריחו. הם לומדים על המורל של אנשי יריחו, ומה שהם רואים מספיק להם כדי להשיב לשאלותיו של יהושע.

מה מיוחד ביריחו, שיהושע שולח את המרגלים לרגל דווקא בה? יריחו היא העיר היפה ביותר בבקעת הירדן ומיקומה בעל חשיבות אסטרטגית גדולה. עצי תמרים רבים בה, היום, כפי שהיו בימי יהושע. תעלות מים ממעינות ואדי קלט חוצות את העיר.

מי שכבש את יריחו יכול היה לכבוש את ארץ ישראל כולה. גם היום הגשר החוצה את הירדן נמצא ממערב ליריחו, ומי שרוצה להיכנס לארץ ממזרח - כמו ישראל בימי יהושע - עובר את הירדן בגשר אלנבי, ומוצא את עצמו מול העיר היפה הזאת.

אם כך, על המרגלים ללכת 20 קילומטר, לעבור את הירדן, להיכנס בהסתר ליריחו, לבדוק את העיר, לשוחח עם תושבים כדי לעמוד על הלך הרוחות בה ולחזור, וכל זאת בשלושה ימים. המרגלים מגיעים ליריחו, ונכנסים ללון אצל רחב הזונה. רחב הייתה בעלת פונדק, זונה ממש. המרגלים ביקשו מקום שאין שואלים בו שאלות על האורחים הבאים אליו. ובכל זאת, בעיר קטנה אין סודות. מלך יריחו - הוא ולא אחר - שולח לרחב ופוקד עליה להוציא את האנשים, "כי לחפר את כל הארץ באו" (ב: ג). מתגובה מיוחדת זו ניתן להבין את המתרחש בלב אנשי יריחו: שני אנשים אלמונים באים לעיר ונכנסים ללון באכסניה מפוקפקת, ומלך יריחו בכבוד ובעצמו מקבל דיווח על כך, ושולח שליחים לבדוק מיהם האנשים. רחב מחביאה את המרגלים, ומספרת לאנשי יריחו כי הם יצאו בדרכם חזרה. האנשים רודפים אחרי המרגלים לכיוון הירדן, בעוד שרחב שולחת את המרגלים לכיוון ההפוך, להרים ממערב העיר. לפני שהמרגלים עוזבים את יריחו מסבירה להם רחב את הסיבות למעשיה, וההסבר של רחב מספיק למרגלים כדי לדעת שהם ביצעו את שליחותם. הם יודעים כל מה שמרגלים צריכים לדעת, והם יכולים לדווח ליהושע ולמסור לו ידיעות שכל צבא המתכוון להתקפה יהיה מאושר לשמוע אותם. וכך אומרת רחב למרגלים: "יִדְעִיתִי כִּי נִתַּן ה' לְכֶם אֶת הָאָרֶץ, וְכִי נִפְלְאָה אֵימַתְכֶם עָלַינוּ, וְכִי נִמְגְּוָה כָּל יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵיכֶם. י כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מִי יָם-סוּף מִפְּנֵיכֶם, בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם, וְאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם לְשֵׁנֵי מַלְכֵי הָאֲמָרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, לְסִיחַן וְלִעֹג, אֲשֶׁר הִקְרַמְתֶּם אוֹתָם. יא וְנִשְׁמַע יְיָ מִסָּבִיב לְבָבֵנוּ, וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם, כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמֶּעַל, וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת". (ב', ט-יא) רחב מוסיפה בקשה אישית: רוצה היא להציל את עצמה ואת משפחתה. יודעת היא כי המלחמה חסרת סיכוי, ומבקשת להציל לפחות את מה שניתן: "ועתה, השבעו נא לי בה', כי עשיתי עמכם חסד, ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד. ונתתם לי אות אמת. והחיתם את אבי ואת אמי ואת אחי ואת אחיותי ואת כל אשר להם, והצלתם את נפשותינו ממות." (ב', יב-יג) המרגלים מבטיחים לה להצילה. הם בורחים להרים הגבוהים ממערב ליריחו בעוד הרודפים רצים מזרחה אל הירדן. הם מתחבאים שלושה ימים, ואחר כך שבים ליריחו. הם יכולים לסכם את שליחותם במשפט קצר מאוד:

"כי נתן ה' בידנו את כל הארץ, וגם נמגו כל ישרי הארץ מפנינו." (ב', כד)

מתשובתם של המרגלים אנו מבינים מה רצה יהושע לדעת: הם היו צריכים להודיע על המורל של העם. האם אנשי יריחו הבצורה והחזקה מוכנים להילחם, או שהם מבוהלים ומיואשים? המרגלים השיבו את התשובה שיהושע חיכה לה: "וגם נמגו כל ישרי הארץ מפנינו."

יושבי הארץ מבוהלים. השלב הראשון והחשוב לפני המלחמה הארוכה העומדת לפניו הושג: לא תהיה מלחמה באויב הנלחם בכל כוח ובאמונה בניצחוננו. לפניו אויב מיוחד ומבוהל.

נפילתה של יריחו מתוארת במקרא כהתרחשות שמחוץ לגדר הטבע.

וַיֵּרַע הָעָם, וַיִּתְקַעוּ בְּשִׁפְרוֹת; וַיְהִי כְשִׁמְעַתְּ הָעָם אֶת-קוֹל הַשּׁוֹפָר, וַיִּרְעוּ הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה, וַתִּפֹּל הַחוֹמָה וַתִּחַתְּתֶיהָ וַיַּעַל הָעָם הָעִירָה אִישׁ נֶגְדוֹ, וַיִּלְכְּדוּ אֶת-הָעִיר. כָּב וְלִשְׁנַיִם הָאֲנָשִׁים הַמְּרַגְלִים אֶת-הָאָרֶץ, אָמַר יְהוֹשֻׁעַ, בָּאוּ, בֵּית-הָאִשָּׁה הַזֹּנָה; וְהוֹצִיאוּ מִשָּׁם אֶת-הָאִשָּׁה וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-לָהּ, פֶּאֶשֶׁר נִשְׁבַּעְתֶּם לָהּ. כָּג וַיָּבֹאוּ הַנְּעָרִים הַמְּרַגְלִים, וַיִּצְיִאוּ אֶת-רַחֵב וְאֶת-אֲבִיהָ וְאֶת-אִמָּהּ וְאֶת-אֲחִיהָ וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-לָהּ, וְאֶת כָּל-מִשְׁפַּחְתֶּיהָ, הוֹצִיאוּ; וַיִּנְיָחוּם--מִחוּץ, לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. כֹּד וְהָעִיר שָׁרְפוּ בְּאֵשׁ, וְכָל-אֲשֶׁר-בָּהּ: רַק הַכֹּהֵן וְהַזֹּהֵב, וְכָלִי הַנְּחֹשֶׁת וְהַבְּרָזָל--נִתְּנוּ, אוֹצֵר בֵּית-יְהוָה. כֶּה וְאֶת-רַחֵב הַזֹּנָה וְאֶת-בֵּית אֲבִיהָ וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-לָהּ, הִחִיָּה יְהוֹשֻׁעַ, וַתֵּשֶׁב בְּקִרְבּוֹ יִשְׂרָאֵל, עַד הַיּוֹם הַזֶּה: כִּי הִחַבְיָאָה אֶת-הַמְּלָאכִים, אֲשֶׁר-שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ לְרַגֵּל אֶת-יְרִיחוֹ. כו וַיִּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ, בְּעַת הַהִיא לֵאמֹר: אֲרוּר הָאִישׁ לְפָנַי יְהוָה, אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת-הָעִיר הַזֹּאת אֶת-יְרִיחוֹ--בְּבָכְרוּ וַיִּסְדָּדָהּ, וּבְצָעִירוּ יִצִּיב דָּלְתֶיהָ."

לתאור המקראי של כיבוש יריחו לא נמצאו סימוכין חד משמעיים בחפירות.

כיבושה של יריחו קשור באופן בלתי נפרד עם שמה של רחב הזונה, האישיות המקראית המרתקת ביותר בדרמה זו. דמותה הציונית והמיוחדת של רחב מצאה את ביטוייה גם במקורות היהודיים. לפי המסורת היהודית, רחב הייתה אחת מארבע הנשים היפות ביותר בהיסטוריה "עד כי די בהזכרת שמה בלבד לעורר תשוקה". כבר בגיל עשר, "בעת שבני ישראל יצאו ממצרים", הפכה רחב לזונה וחוטאת, ולא היה שליט או נסיך שלא דרש את קרבתה. משום כך, לפי המסופר, היא הייתה מעורה היטב בכל האירועים ו"הוויית עולם" גם מחוץ ליריחו. לא ייפלא על כן שבני ישראל חפצו ביקרה. לאחר כיבוש יריחו הפכה רחב ל"גֵר צדק" ההולך בדרך הישר ונישאה ליהושע. לפי האגדה המדרשית, שמונה

מהנביאים נמנו על צאצאיה, וביניהם ירמיהו וחולדה. העובדה שהגיעה למעמד כה רם בהיסטוריה היהודית, מהווה עדות לחשיבותה של החזרה בתשובה, המקנה מחילה על חטאות העבר.

במאה הקודמת ביקשו יהודים להתיישב ביריחו. הודעה ראשונה על מכירת אדמות ביריחו הופיעה ב"חבצלת" (1872): "הממשלה הרוממה יר"ה תחפוץ למכור את העיר הזאת". מקץ ארבע שנים אנו קוראים ב"הלבנון": "באלה הימים נוסדה פה חברה חדשה מאנשים נכבדים, וקנו אדמת יריחו עיר התמרים למען עבוד אותה ולהוציא לחמם ממנה ... היהודים לא התייאשו, וניסו שוב לרכוש אדמה באזור הנקרא במקרא "עמק עכור". לפיכך קראו לאגודתם "פתח-תקוה", כנאמר: "ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור לפתח תקוה" (הושע ב , יז) .

על השטר, שנכתב בירושלים, חתומים שמונה-עשר אנשים, כולם תושבי ירושלים, וביניהם שבעה ממיסדי נחלת-שבעה. אחד מראשי העוסקים בקניה והחותמים על כתב ההתקשרות, יהושע ילין, מספר בזיכרונותיו: "השקפתנו ומטרתנו בקנייתנו זו הייתה רחבה מאד ... קיוונו לרכוש לנו על ידי קנייתנו זאת במשך הזמן רבבות אלפים הדונמים החרבים והשוממים שעל גבולתנו עד הירדן ... על ידי זה שנמשך אלינו עשירים גדולים בעלי הון באירופה שישתתפו אתנו בסכומים עצומים לקנות בהם מכונות גדולות, להעמידן על הירדן לשאוב מימיו"

היזמה נכשלה ומאוחר יותר הקימו אותם יזמים את המושבה פתח תיקווה על גדת הירקון.

תודות :

לעמיר שלום על העריכה.

ליאנה מרקשייד הטייסת. **וניר הרטמן** הטייס

ליונתן פן ועידו הרטמן הצלמים

לנוחי ועומר מרקשייד על התמיכה הלוגיסטית

עד הפעם הבאה- נתראה!!!

אבי הרטמן

קישור לסרטון: [לחץ כאן](#)

להורדת המסלול בפורמט Google Earth: [לחץ כאן](#)

להורדת המסלול בפורמט עמוד ענן: [לחץ כאן](#)

למזג אויר לאורך המסלול : [לחץ כאן](#)

למפת Google Maps : [לחץ כאן](#)